

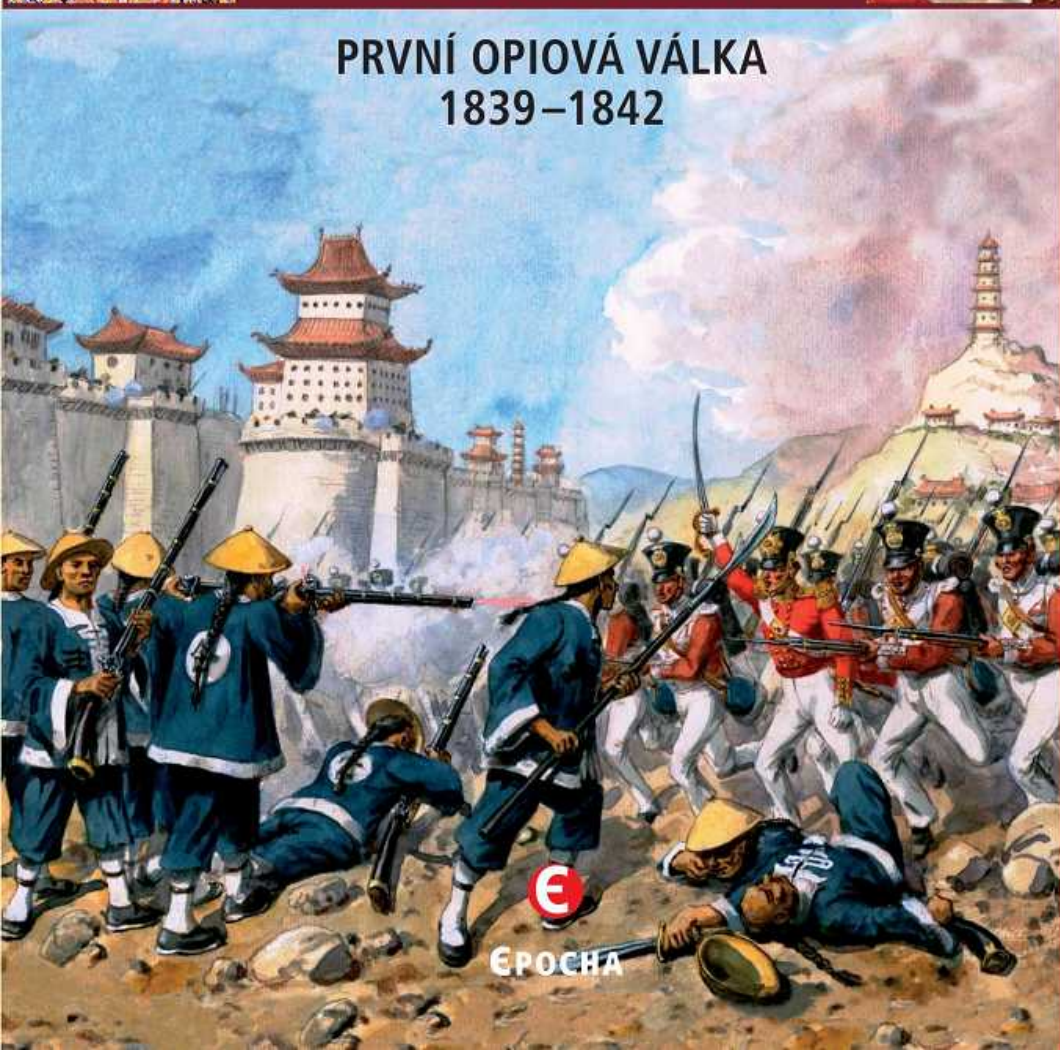
ALEŠ SKŘIVAN st., ALEŠ SKŘIVAN ml.

Rudí barbaři před branami

PRVNÍ OPIOVÁ VÁLKA
1839–1842

EDICE

Polozapomenuté
války

POLOZAPOMENUTÉ
VÁLKY

Ediční rada edice Polozapomenuté války

doc. PhDr. Ivana Čornejová, CSc. (Ústav dějin UK a archiv UK)

prof. PhDr. Radek Fukala, Ph.D. (FF UJEP Ústí nad Labem)

doc. PhDr. Jan Halada, CSc. (FSV UK, Institut komunikačních studií
a žurnalistiky)

prof. PhDr. Robert Kvaček, CSc. (FF UK a Technická univerzita v Liberci)

PhDr. Karel Richter, CSc. (Klub autorů literatury faktu)

prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc. (FF UK, Ústav světových dějin)

doc. PhDr. Miroslav Šedivý, Ph.D. (FF ZČU, Katedra historických věd)

POLOZAPOMENUTÉ
VÁLKY

EDICE

ALEŠ SKŘIVAN ST.,
ALEŠ SKŘIVAN ML.

Rudí barbaři před branami

PRVNÍ OPIOVÁ VÁLKA
1839–1842

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Recenzovali:

prof. PhDr. Ivan Jakubec, CSc.

PhDr. Jan Kočvar, Ph.D.

Copyright © Aleš Skřivan st., Aleš Skřivan ml., 2019

Cover © Karel Kárász, 2019

Drawings © Martin Ďásek, 2019

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2019

ISBN 978-80-7557-210-3 (print)

ISBN 978-80-7557-748-1 (ePub)

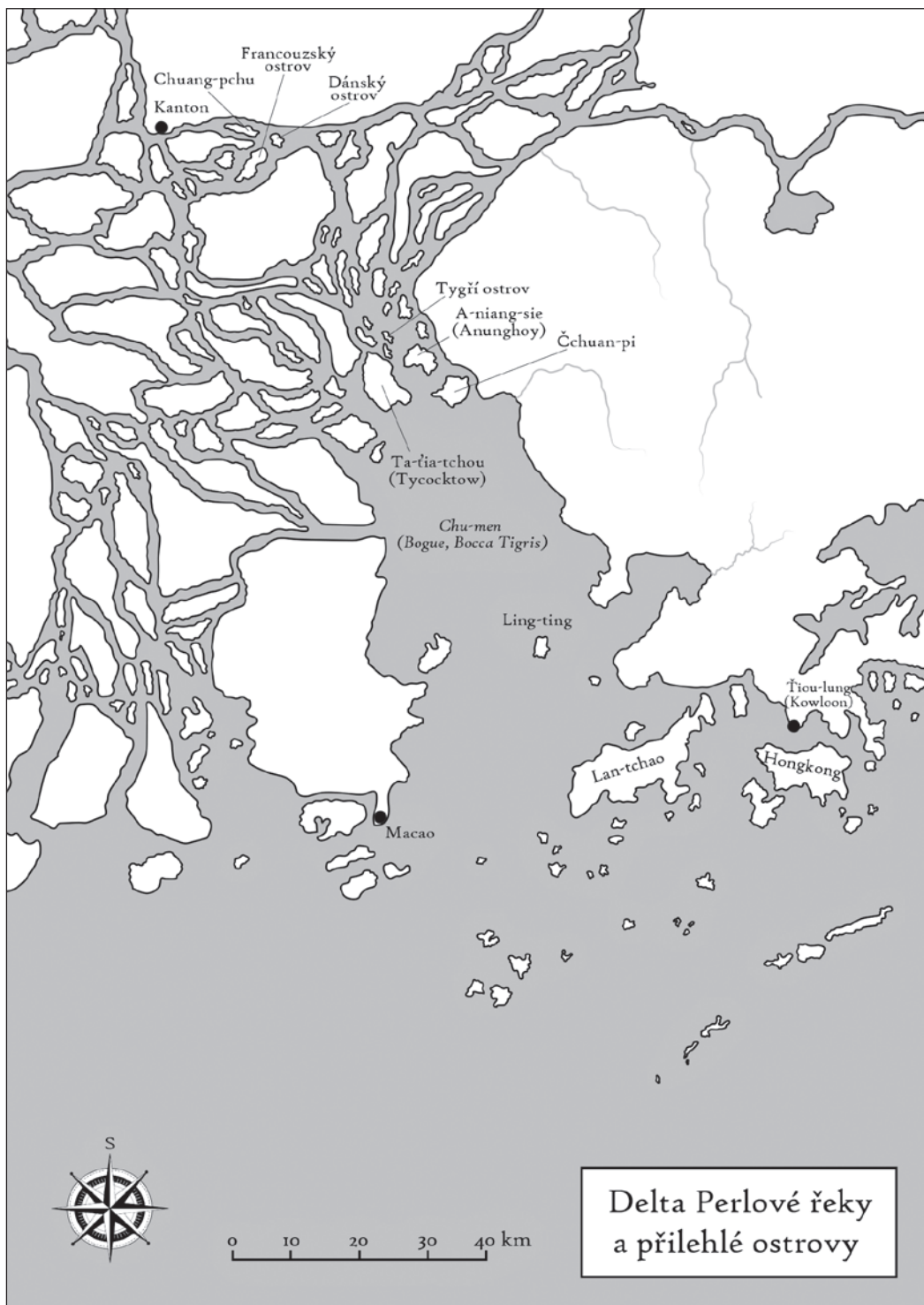
ISBN 978-80-7557-749-8 (mobi)

ISBN 978-80-7557-750-4 (pdf)

OBSAH

Úvod	11
Situace v Číně.....	14
Obchod v Kantonu	19
Britské mise	31
Čaj a opium	38
Fiasko lorda Napiera.....	63
Legalizace, nebo rozhodnější postup?	88
Císařský komisař zasahuje.....	95
Na cestě k válce – vláda a parlament v Londýně.....	132
První expedice.....	153
Před hradbami Kantonu.....	186
Ke břehům střední Číny.....	212
Tažení na Jang-c' Mírová smlouva v Nankingu	232
Epilog	258
Tabulky	266
Chronologický přehled.....	271
Bibliografie.....	274
Summary	279

Pobřeží Číny při ústí Jang-c'

ŤIANG-SU

Čen-tiang

Nanking

Velký kanál

Su-čou

Wu-sung

Šanghaj

Ča-pchu

Chang-čou

ČE-ŤIANG

Ning-po

Čen-chaj

ostrov
Čou-šan

Ting-chaj

0 25 50 75 100 km

ÚVOD

Proces otevírání Číny vlivu Západu v 19. století byl spojen s několika ozbrojenými konflikty, které dlouhou dobu vyvolávají pozornost historiků i publicistů. Od doby vlády císaře Tao-kuanga (1820–1850) byla Říše středu vystavena silnému tlaku především ze strany Velké Británie, velmi brzy začalo prosazovat své zájmy také carské Rusko. Posléze je následovaly další státy – Francie, Japonsko, Spojené státy a později i sjednocené Německo. Pozornost autorů předložené publikace se soustředila na první z uvedených konfliktů, tzv. opiovou válku, již vedla Británie s Čínou v letech 1839–1842. Nešlo jen o to rekonstruovat vlastní průběh střetnutí. Jako velmi podstatná se nám jevila prezentace a zhodnocení dlouhodobých i bezprostředních příčin, které k válce vedly.

Opakované pobyty ve Velké Británii jsme využili jak pro výzkum nepublikovaných archivních pramenů, tak pro studium pramenných edic a odborné literatury. Pro naši práci měl klíčový význam výzkum realizovaný v The National Archives, London-Kew, kde jsme se primárně zaměřili na zkoumání pramenů z fondů britského ministerstva zahraničí k čínským záležitostem před rokem 1906.¹ Z tohoto zdroje nám nejcennější informace poskytla korespondence vrchních superintendentů britského obchodu z Číny s nadřízenými v Británii, jejich memoranda o situaci, hodnocení problémů obchodu i zprávy o kontaktech a jednáních s čínskými úřady. V tomto případě – a platí to i o jiných zdrojích – je poněkud překvapivé, jak v poměrně malé míře tyto prameny využívali někteří autoři, kteří jsou považováni za svým způsobem „klasiky“ v oblasti bádání o britských válkách v Číně v 19. století. Velmi cenná, rozsáhlá a metodicky zpracovaná je pramenná edice *Correspondence Relating to China*,² vydaná v Londýně roku 1840, která v první řadě obsahuje korespondenci čtyř britských

¹ The National Archives, London-Kew. Foreign Office, 17 China. Political and other Departments. General Correspondence before 1906.

² *Correspondence Relating to China. Presentend to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty.* London: T. Harrison 1840.

superintendentů s nadřízenými, jsou do ní také zahrnuty zprávy o jednáních s čínskými úřady, čínské úřední dokumenty (edikty, dekrety), zprávy generálnímu guvernérovi do Indie, jakož i četné informace o mimořádných událostech a dílčích problémech. Velmi důležitým zdrojem informací pro nás bylo i *The Chinese Repository*, periodikum, které mělo podobu širokého informačního bulletinu a bylo vydáváno v Kantonu v letech 1832–1851, původně pro protestantské misionáře. Jeho zakladatelem byl americký misionář Elijah Coleman Bridgeman. Kromě zpráv obecného charakteru tento zdroj obsahuje důležité informace o postojích čínského císaře a dvora, o krocích vysokých úředníků císařské správy, jednáních mezi Brity a Číňany, velmi kritické informace o průběhu války i zprávy britského velení. Pro pochopení toho, jak na vývoj v Číně reagovala londýnská vláda a parlament, mají základní význam záznamy o jednání obou komor londýnského parlamentu.³ Zcela zvláštní a nepochybně bohatý zdroj informací představují paměti a deníky některých britských účastníků války. Obecně platí, že tento druh pramenů je třeba používat s velkou obezřetností kvůli častému osobnímu „zaujetí“ autorů. V případě publikací, které nám zanechali například námořní důstojníci kapitán Loch⁴ a poručík Bingham⁵ či poručík Ouchterlony,⁶ sice není pochyb o tom, na čí straně stojí, ale jejich líčení bojů a dalších událostí je většinou střízlivé, prokazují klasický britský smysl pro fair play a nejednou zaměřují kritiku do vlastních řad. Ačkoli válka měla vzhledem k britské převaze poněkud jednostranný charakter, tito autoři dokážou ocenit hrdinství protivníka i odsoudit britské zásahy proti civilnímu obyvatelstvu.

³ *Hansard 1803–2005. Parliamentary Debates*. Dostupné na <http://hansard.millbanksystems.com>.

⁴ LOCH, Granville G., *Campaign in China: The Operations in the Yang-Tse-Kiang and Treaty of Nanking*. London: John Murray 1843.

⁵ BINGHAM, John Elliot, *Narrative of the Expedition to China from the Commencement of the War to its Termination in 1842*, 2nd edition, 2 vols. London: Henry Colburn 1843.

⁶ OUCHTERLONY, John, *The Chinese War. An Account of All the Operations of the British Forces in the Commencement to the Treaty of Nanking*, 2nd ed. London: Saunder and Otley 1844.

Autoři se zkoumáním tématu s jistými pauzami zabývají poměrně dlouhou dobu⁷ a doufají, že především vytěžením rozsáhlého pramenného materiálu se jim podařilo vytvořit reálný a plastický obraz příčin a průběhu první opiové války, který upoutá pozornost čtenáře. Na závěr považujeme za nutné uvést praktickou poznámku. Všechna čínská jména a názvy jsou uváděny ve standardním českém fonetickém přepisu. Pouze v případě prvního výskytu v textu je v závorce doplněn přepis v dnes oficiálním pchin-jinu (pinyin). Jen v několika ojedinělých případech jsou čínská jména uváděna, dá se říci, v tradičním přepisu (příklad – tradiční přepis: Nanking, Tiencin; fonetický: Nan-ťing, Tchien-ťin; v pchin-jinu: Nanjing, Tianjin).

Praha, 7. dubna 2019, autoři

⁷ První, dá se říci průpravná, studie k tématu z pera jednoho z autorů vyšla již v roce 2006. Srv. SKŘIVAN, Aleš, ml., *První opiová válka a otevření Číny*, in: Historický obzor, roč. 17, 2006, č. 11/12, s. 241–252. V nejednom ohledu přispěla k rozhodnutí autorů pokračovat ve výzkumu tématu a podstatně rozšířit jeho výsledky, ovlivnila též některá rozhodnutí ohledně koncepce, struktury i věcných skutečností prezentovaných v této práci.

SITUACE V ČÍNĚ

Počátek styků Číny se Západem v novověku je spojován se jménem portugalského mořeplavce Jorgeho Álvarese, který zakotvil v květnu 1513 u ostrova Ling-ting (Lingding) v ústí Perlové řeky.⁸ Krátce nato, v letech 1517–1518, dorazila do Číny portugalská oficiální mise, již vedl Fernão Pires de Andrade. Portugalci, kteří v 16. století ovládali obchod s Říší středu, měli od roku 1557 v trvalém pronájmu Macao.⁹ V 17. století, stejně jako v jiných zámořských oblastech, je vystřídali Nizozemci, které v 18. století vytlačili Britové. První anglická loď doplula do Číny již v roce 1626 a Číňané prý „nikdy nezapomněli na první srážku s Angličany“.¹⁰ V roce 1637 podnikl dobrodružnou plavbu na Dálný východ anglický kapitán Weddel, na financování jeho akce se částkou 10 000 liber podílel král Karel I., již tehdy anglické lodi ostřelovaly pevnosti u Kantonu.

Kontakty s cizinci ze Západu dlouhou dobu nepředstavovaly významnější problém. Čína setrvala v zajetí představy o své nadřazenosti, „tato říše na sebe pohlížela jako na centrum civilizovaného světa“.¹¹ Její císař byl vnímán jako prostředník mezi nebesy a zemí, ostatní vládcové byli považováni za pouhé vazaly, kteří jsou mu povinni odvádět tribut. Není potom překvapením, že nebyly získávány informace o vnějším světě, neexistoval úřad, který by plnil úlohu ministerstva zahraničí.

Dynastie Ming (1368–1644) byla v Číně poslední domácího původu. Její pád se přiblížil koncem dvacátých let 17. století, kdy zemi zasáhla

⁸ Dosud se často užívá staršího přepisu Lin-tin. Perlová řeka (Ču-tiang/Zhujiang) je též označována jako Kantonská řeka.

⁹ Za pronájem platili Portugalci Číně ročně 500 taelů stříbra (cca 19 kg), teprve na základě smlouvy z roku 1887 se Macao dostalo pod jednoznačnou vládu Portugalska. Ta skončila na základě čínsko-portugalské deklarace z roku 1987, v roce 1999 se Macao stalo zvláštní správní oblastí ČLR.

¹⁰ BEECHING, Jack, *The Chinese Opium Wars*. London: Hutchison & Co. 1975, s. 18.

¹¹ GELBER, Harry Gregor, *Opium, Soldiers and Evangelicals. Britain's War with China 1840–42 and its Aftermath*. New York: Palgrave Macmillan 2004, s. 29.

vlna rolnických povstání. Nakonec byli povoláni na pomoc bojovní Mandžuoové a tento krok se stal Mingům osudným. Invaze Mandžuoů vyvrcholila pádem Pekingu 6. června 1644 a nástupem mandžuské dynastie Čching (Qing) na „dračí trůn“.¹² V osmáctém století byla Čína patrně nejbohatším státem na světě, zřejmě nikoli náhodou pronesla Marie Terezie proslulý výrok o tom, že „všechny diamanty světa nejsou nic ve srovnání s tím, co přichází z Východu“.¹³ Vrchol pak představovalo dlouhé panování posledního velkého čchingského císaře Čchien-lunga (Qianlong) v letech 1735–1796.¹⁴

Pokud šlo o Evropu, mnohé zprávy o Číně zprostředkovali jezuité, kteří od poloviny 17. století získali významnou pozici za nové dynastie Čching. Na počátku 18. století však začal vliv řádu slábnout, roku 1724 bylo křesťanství oficiálně zakázáno Výborem pro obřady. Vypovězení cizích misionářů, kteří nadále museli působit v zemi tajně, a pozdější zrušení řádu roku 1773 definitivně zničily tuto pozoruhodnou spojnici mezi Evropou a Čínou. Byl to nedostatek informací, který způsobil, že „pro mnohé Evropany 18. století byla Čína obrovskou, tajemnou a romantickou“¹⁵ zemí, o níž mnoho nevěděli.

Již za dynastie Čou (Zhou; 1046–256 př. n. l.) se prosadila náboženská a politická idea o mandátu k vládě, jímž nebesa (tchien/tian) představující přirozený řád, obdařují panující dynastii. Jestliže se příslušný panovník nějakým způsobem tomuto pověření zpronevěřil, pak došlo ke ztrátě mandátu nebes, což se údajně projevovalo například přírodními katastrofami či úkazy (záplavy, zemětřesení, komety), epidemiemi, hladomorem nebo povstáními poddaných, kteří k tomu de facto byli ztrátou

¹² Čchingové vládli Číně až do revoluce v roce 1911, po níž vznikla republika (formálně dynastie abdikovala až v únoru 1912).

¹³ HANES III, William Travis, SANELLO, Frank, *The Opium Wars. The Addiction of One Empire and the Corruption of Another*. Napperville (Illinois): Sourcebooks 2002, s. 1.

¹⁴ Čchien-lung v říjnu 1795 ohlásil svou abdikaci na jaro 1796 ve prospěch svého syna Ťia-čchinga (Jiaqing; 1796–1820), krok zdůvodnil tím, že nechce panovat déle než jeho děd Kchang-si (Kangxi; 1661–1722). Nový císař ale zpočátku vládl pouze nominálně a Čchien-lung si udržel vliv a moc až do své smrti v roce 1799.

¹⁵ GELBER, H. G., c. d., s. 29.

mandátu panovníka oprávnění. Tato doktrína byla nepochybně jedním z hlavních důvodů tak častého výskytu povstání v čínských dějinách. Odstředivé tendence se projevovaly především v okrajových oblastech říše. Císař osobně vedl mimořádně brutální tažení proti Džungarům na severozápadě (1755–1757), během nichž byl vyvrácen Džungarský chanát, 30 % jeho obyvatel vyvražďeno a oblast přejmenována na Sin-ťiang (Xinjiang, Čínský Turkeistán).¹⁶ Velel armádě také při pacifikaci S'-čchuanu (Xichuan), v letech 1765–1768, resp. 1786–1788, proběhly expedice do Barmy a na Tchaj-wan.

Na sklonku panování Čchien-lunga se objevují příznaky, které bylo podle čínské tradice možné chápat přinejmenším jako signály ohlašující, že dynastie začíná ztrácet mandát nebes. Především se začaly projevovat nepříznivé důsledky prudkého růstu počtu obyvatel – na počátku čchingské éry v roce 1644 měla Čína asi 100 milionů, na konci 18. století 300 milionů a v polovině 19. století již 450 milionů obyvatel.¹⁷ Kromě jistých možností v okrajových oblastech zůstávala celková výměra půdy prakticky stejná, proto bylo stále obtížnější živit rostoucí masu obyvatel.

Konec panování Čchien-lunga a počátek éry Ťia-čchinga poznamenala velká povstání vedená náboženskou společností Bílého lotosu. Přede hrou bylo Wang Lunovo (Wang Lun) povstání v provincii Šan-tung v roce 1774, zorganizované Společností osmi trigramů, která byla odnoží Bílého lotosu. Bílý lotos pak vyvolal velké povstání, které probíhalo v horské oblasti na pomezí provincií S'-čchuan resp. Chu-pej (Hubei) a Šan-si (Shanxi) letech 1796–1804, jeho potlačení si vyžádalo na 100 000 obětí a je nepochybně oprávněně považováno za důležitý mezník v dějinách čchingské Číny. Prakticky současně probíhalo na jihu,

¹⁶ Blíže k čchingským akcím v Mongolsku, Sin-ťiang a Tibetu srv. FLETCHER, Joseph, *The Heyday of the Ch'ing Order in Mongolia, Sinkiang and Tibet*, in: FAIRBANK, J. K. (ed.), *The Cambridge History of China*, Vol. 10, Late Ch'ing 1800–1911, Part I, Cambridge, London, New York, Melbourne: Cambridge University Press 2008, s. 351–408; PERDUE, Peter C., *China Marches West. The Qing Conquest of Central Asia*. Cambridge (Mass.), London: Belknap Press of Harvard University Press 2005.

¹⁷ GELBER, H. G., c. d., s. 31.

v provinciích Chu-nan (Hunan) a Kuej-čou (Guizhou) velké povstání národa Miao v letech 1795–1806.

Císař Čchien-lung

Císař Tia-čching

Sklonek vlády Čchien-lunga byl stále více ovlivňován zhoubným rozšířením korupce, zasahující nejrůznější oblasti fungování státu. Jejím zosobněním se stal vysoký mandžuský hodnostář Che-šen (Heshen) z klanu Niohuru, oblíbenec císaře, který na něm byl stále více politicky závislý, někteří autoři dokonce tvrdí, že šlo i o blízký vztah osobní, ba dokonce sexuální.¹⁸ Che-šen, někdy označovaný za nejzkorumpovanější osobu v čínských dějinách, získal přízeň panovníka jako mladík – již v sedmadvaceti letech v roce 1777 se mu dostalo výsostného privilegia – mohl jet na koni v Zakázaném městě v Pekingu. Během dvou dekád získal čtyři ze šesti nejvýznamnějších úřadů v zemi. Jeho pád přišel až za císaře Tia-čchinga v roce 1799, kdy byl odsouzen k ling-čch' (lingchi),

¹⁸ LOVELL, Julia, *The Opium war. Drugs, Dreams and the Making of China*. Oxford: Picador 2011, s. 46.

mučení a popravě „pomalým rozřezáním na kusy“. ¹⁹ Nakonec mu prý byl trest zmírněn – mohl se oběsit. ²⁰ Hodnota jeho majetku v době zatčení obnášela dvojnásobek ročního příjmu čínského státu, šlo o více než 10 milionů uncí (283 tun) stříbra, vlastnil na tisícovku rezidencí, v nichž byly stovky konkubín. ²¹

Vedle působení na evropskou kulturu byly druhým základním faktorem, ovlivňujícím vztahy Číny a Evropy, obchodní styky, které dlouhou dobu probíhaly za velmi specifických okolností. Od poloviny 18. století zajímala klíčové postavení v obchodu s Čínou britská Východoindická společnost, která měla na základě rozhodnutí londýnského parlamentu monopol na obchod s Čínou až do roku 1834. ²² Průběh průmyslové revoluce na Britských ostrovech od poloviny 18. století vedl ke zvýšení zájmu o rozvoj obchodu s mimoevropskými oblastmi včetně Dálného východu.

Velký sekretář Che-šen

¹⁹ Tento trest, označovaný také jako „smrt způsobená tisícem řezů“ byl v Číně uplatňován po staletí, zrušen byl až v roce 1905.

²⁰ CHANG, Hsin-pao, *Commissioner Lin and the Opium War*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press 1964. New York, Toronto 1970, s. 47.

²¹ LOVELL, J., c. d., s. 47.

²² Britský parlament zrušil monopol Východoindické společnosti na obchod s Čínou zákonem schváleným 28. srpna 1833, který platil až od dubna 1834.

OBCHOD V KANTONU

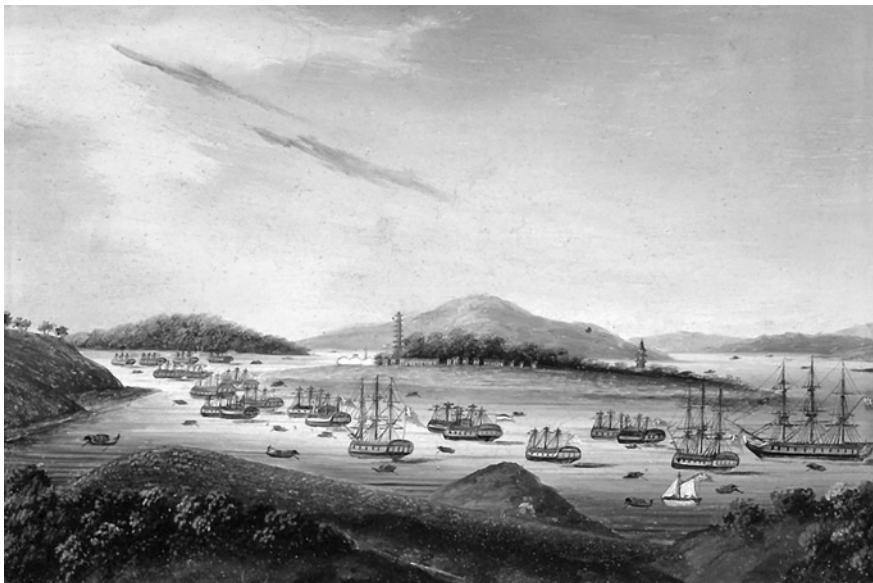
Až do roku 1681 ovládali obchod s Číňany v Kantonu (Kuang-čou/ Guangzhou) Portugalci. V roce 1685 čínský císař povolil otevření přístavů cizímu obchodu, první loď anglické Východoindické společnosti připlula do Kantonu v roce 1689,²³ společnost založila v tomto jihočínském obchodním centru svou faktorii. Její pokusy zachytit se v dalších čínských přístavech však ztroskotaly, proto soustředila svou činnost výlučně na Kanton, kam od roku 1715 pravidelně připlouvaly její lodě. V roce 1757 vydal čínský císař dekret, jímž byl obchod s cizinci omezen pouze na Kanton, patrně kvůli přírodním podmínkám považovaný za „snad nejméně příjemné místo k pobytu pro Evropany na Zemi“.²⁴ S ohledem na uvedené omezení odborná literatura hovoří o tzv. kantonském obchodu. Přístav se stal střediskem aktivit britské Východoindické společnosti. Úspěch v Sedmileté válce (1756–1763) přinesl Británii nejen zisk rozhodujících pozic v Indii a v Novém světě, ale také v kantonském obchodu. Od poloviny 18. století až do roku 1834 styky Velké Británie s Čínou monopolně ovládala Východoindická společnost.

Kanton, který se stal na pětasmadesát let jedinou branou do Číny, popisuje Peter Ward Fay následovně: „Leží na zeměpisné šířce Kalkaty, Mekky a Havany na levém břehu Kantonské [Perlové – pozn. aut.] řeky 75 mil [120 km – pozn. aut.] od moře. Mezi městem a mořem se prostírá cosi, co vypadá jako delta, ale ve skutečnosti jde o záliv zaplněný ostrovy. Pouze v jihovýchodním rohu zálivu je dosud hluboká voda: čtyřicet mil [64 km – pozn. aut.] široký záliv ve tvaru písmene A, s horami Hongkongu v pravé dolní části, malým poloostrovem s Macaem na levé straně a řetězcem pustých ostrovů na jižním okraji. Směrem k vrcholku

²³ HSŮ, Immanuel C. Y., *The Rise of Modern China*. New York, London, Toronto: Oxford University Press 1970, s. 184.

²⁴ MELANCON, Glen, *Britain's China Policy and Opium Crisis: Balancing Drugs, Violence and National Honour, 1833–1840*. London, New York: Routledge 2017, s. 34.

zálivu jsou vody stále mělké a rozlévají se do močálů. Na samém vrcholku písmene A leží shluk nízkých pahorků a hornatých ostrůvků, jímž prochází široký a hluboký průliv. To je Bocca Tigris neboli Bogue [dnes Chu-men/Humen – pozn. aut.], hlavní vjezd do Kantonské řeky – za starých dob vstup do Číny samotné.

Kotviště u Chuang-pchu (1810)

Vlastní Čína začíná u Bogue. Pouze když loď proplula Bogue kolem pevností, které průliv střežily, pronikla do vnitřních vod Nebeské říše. Ale loď, která sem veplula, nezakotvila okamžitě. Jejím cílem bylo jistě Chuang-pchu [Huangpu; cizinci označované jako Whampoa – pozn. aut.], které bylo odtud 30 mil [48 km – pozn. aut.] vzdáleno [...] Chuang-pchu bylo na počátku devatenáctého století jednoduše velkou špinavou vesnicí na plochem, nepřítis přitažlivém ostrově v místě, kde se Kantonská řeka zužuje, je mělké a mění severní směr na západ.“²⁵

²⁵ FAY, Peter Ward, *The Opium War 1840–1842. Barbarians in the Celestial Empire in the Early Part of the Nineteenth Century and the War Which they Forced Their Gates Ajar*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press 1997, s. 15.

„Když se na počátku 18. století obchod s cizinci soustředil do Kantonu, byl mnoha způsoby fakticky omezován, ale zprvu nešlo o trvalou regulaci. V roce 1702 byl z Pekingu jmenován jediný kantonský kupec – někdy se hovoří o tzv. císařově kupci –, který byl zmocněn realizovat všechny obchodní transakce s cizinci. Jednotlivé kantonské čínské obchodní domy mohly přijít do styku s cizinci pouze jeho prostřednictvím a díky masivním úplatkům. Svoboda obchodu byla tehdy natolik popřena, že cizinci, kteří dovezli zboží do Kantonu a nedokázali je prodat, museli ho před odplutím znovu proclít.“²⁶

Obchod s cizinci, omezený na Kanton, byl limitovaný a měl velmi specifickou povahu. Formálně ho kontroloval vícekrát²⁷ jihočínských provincií Kuang-tung (Guangdong) a Kuang-si (Guangxi). Jednotliví čínští obchodníci však nesměli s cizinci obchodovat přímo, rozhodující kontrolu vykonával mandarin²⁸ (Britové ho nazývali „hoppo“) v pozici císařského superintendenta námořních cel pro Kuang-tung v Kantonu. „Vždy to byl původem Mandžu, obvykle musel v Pekingu dát značně vysoký úplatek, aby byl do úřadu jmenován a mohl mít osobní příjmy z obchodu s cizinci.“²⁹

V počátcích styků cizinců s Číňany byla závažnou překážkou jazyková bariéra. Číňané pod hrozbou trestu smrti nesměli učit cizince svému jazyku. Na poměrně dlouhou dobu se obecným komunikačním prostředkem

²⁶ SKŘIVAN, A. ml., c. d., s. 242.

²⁷ Čína v období vlády dynastie Čching byla rozdělena na osm oblastí, v jejichž čele stáli vicekrálové. Většina těchto oblastí zahrnovala několik provincií spravovaných guvernéry.

²⁸ Mandarin – označení čínského úředníka-učence, který složil zkoušky potřebné pro výkon úřadu. Slovo mandarin je odvozeno z portugalského mandar („velet, vládnout“) či mandador („ten, který vládne“). Objevuje se již v portugalských zprávách o Číně z 16. století. Přísný systém zkoušek, uplatňovaný v letech 605–1905, vznikl již za dynastie Tchang, úředníci byli rozděleni do devíti hodnostních tříd, v každé byly dvě kategorie. Hodnosti byly udělovány pro oblast civilní i vojenskou. V nejvyšším, prvním stupni, byli například někteří nejvyšší úředníci říše resp. polní maršálové.

²⁹ SKŘIVAN, A. ml., c. d., s. 242.

stala zkomolená angličtina tzv. pidgin³⁰ English, bizarní směsice slov z angličtiny, portugalštiny, hindí a čínštiny. Tento komunikační nástroj však pro významnější jednání nestačil, proto byli zapotřebí tlumočníci mezi Evropany. První skutečně významnou osobností mezi nimi byl Angličan, protestantský misionář presbyterián Robert Morrison, který začal studovat čínštinu v Britském muzeu v roce 1804 z části Bible přeložené svého času jezuity. Po pobytu ve Spojených státech dorazil v roce 1807 do Kantonu. Jelikož se vůči němu chovali zástupci britské Východoindické společnosti v prvních letech nepřátelsky, vystupoval jako Američan. Nakonec ale vstoupil do britských služeb, v roce 1809 se stal oficiálním překladatelem Východoindické společnosti a roku 1812 sekretářem britské faktorie v Kantonu s platem 1000 liber ročně. Sestavil první čínský slovník, který vyšel na náklady Východoindické společnosti. Zřejmě se však věnoval daleko více jazykovědě než misijní činnosti – v roce 1832 působila jeho protestantská misie v Číně již čtvrt století, ale pokřtila prý pouze 16 Číňanů.³¹ V jeho stopách šel i syn John Robert Morisson, z dalších pak Robert Thom.

Mimořádně vynikající osobností mezi znalci čínského jazyka v 19. století byl luteránský misionář Němec Karl Gutzlaff (1803–1851),³² pocházející z Pyritz v Pomořanech, původním povoláním sedlář. Po studiích v Halle a Berlíně vstoupil roku 1827 do služeb Nizozemské misijní společnosti, působil na Jávě a ostrově Bintang u Singapuru, kde se naučil futiénský dialekt od místních čínských přistěhovalců. V roce 1831 se vypravil do Macaa, jeho druhá manželka zde od roku 1834 vedla školu pro slepé děti. Gutzlaff se podílel na překladu Bible do čínštiny a byl oficiálním tlumočníkem britského zplnomocněnce za první opiové války. Jeho znalosti čínštiny byly vskutku mimořádné, znal několik dialektů a jeho

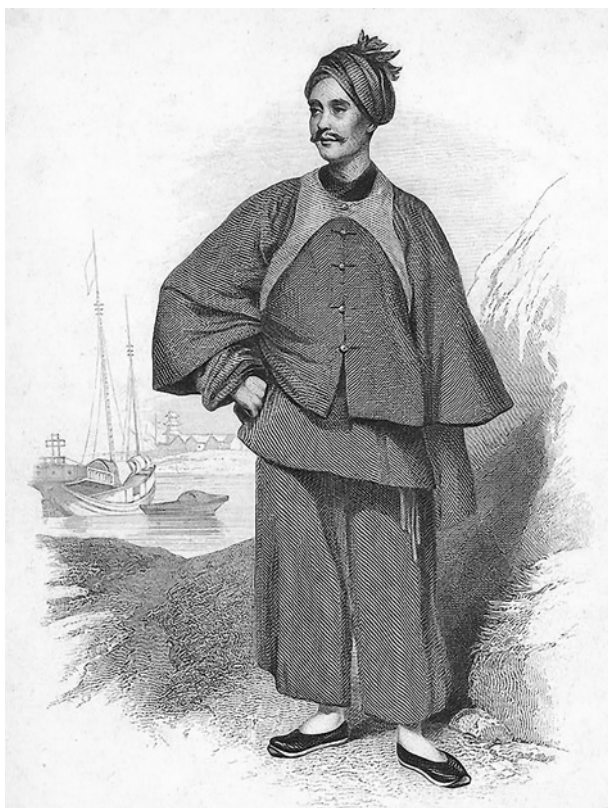
³⁰ Slovo „pidgin“ údajně vzniklo zkomolením anglického výrazu „business“.

³¹ BEECHING, J., c. d., s. 58.

³² K této osobnosti blíže viz LUTZ, Jessie Gregory, *Opening China: Karl F. A. Gutzlaff and Sino-Western Relations*. Grand Rapids (Mich.): William Eerdmann Publ. 2008. Misionář si své německé jméno Gutzlaff anglicizoval na Gutzlaff. V této verzi je uváděno dále v textu.

služby využívali i četní obchodníci. „Dal bych tisíc dolarů za tři dny s Gutzlaffem,“³³ povzdechl si svého času britský obchodník Innes.

„V roce 1720 se skupina kantonských obchodníků se souhlasem a možná i pod tlakem místních úřadů sdružila do syndikátu nazývaného kohong (kchun-chang/kunhang) s cílem kontrolovat ceny vyváženého čaje a hedvábných látek. Jen kupci z kohongu mohli obchodovat s cizinci. Roku 1736 byla monopolní kontrola ještě posílena. Od roku 1754 jakmile se objevila cizí loď, dostala na palubu čínského kupce-kontrolora,

Karl Gutzlaff ve fuťienském oděvu

³³ GREENBERG, Michael, *British Trade and the Opening of China 1800–1842*. Cambridge 1951, pozn. 4, s. 139–140; LOVELL, J., c. d., s. 27.

který odpovídal za vše, co s lodí souviselo, až do jejího odplutí. Císařský dekret z roku 1755 stanovil, že tímto kontrolorem může být pouze kupec z kohongu. V roce 1771 byl sice kohong kuantungským vicekrálem zrušen, ale roku 1782 byl znovu zřízen. Tento nový kohong pak již více podléhal Pekingu a jeho činnost byla vázána na úřad císařského celního komisaře v Kantonu.³⁴ Dozor nad obchodníky z kohongu vykonával superintendent námořních cel – hoppo, který měl za úkol vybírat cla a poplatky a posílat je Výboru pro příjmy v Pekingu. Je poněkud překvapivé, že „systém kohongu, jakkoli byl monopolní, fungoval s malými problémy. Cizí obchodníci těžili z praktického monopolu za situace, kdy byli vzdáleni domácímu trhu, a komunikace byla obtížná, zatímco Východoindická společnost [...] vyplácela v těchto letech dividendy pouze ze svých zisků z jejího čínského obchodu“.³⁵

Prvním šéfem kohongu byl Wu Kuo-žung (Wu Guorung), cizinci označovaný jako „Howqua“,³⁶ což byla zkomolenina jeho čínského obchodního jména. Jeho nástupcem byl jeho syn Wu Ping-tien (Wu Bingjian; 1769–1843). Podle některých informací byl v této době patrně nejbohatším člověkem na světě a jeho majetek byl desetkrát větší než jmění proslulého bankéře Nathana Rothschilda.³⁷ Údajně vydělal 5 milionů liber jen na obchodu s cizinci.³⁸ Obchodoval s čajem, hedvábím a dalšími komoditami, a samozřejmě i s opiem. K jeho partnerům patřila britská Východoindická společnost, americká firma Russell & Co. i další americké firmy, s nimiž prý zvláště rád obchodoval. Za účasti prostředníka dokonce prý

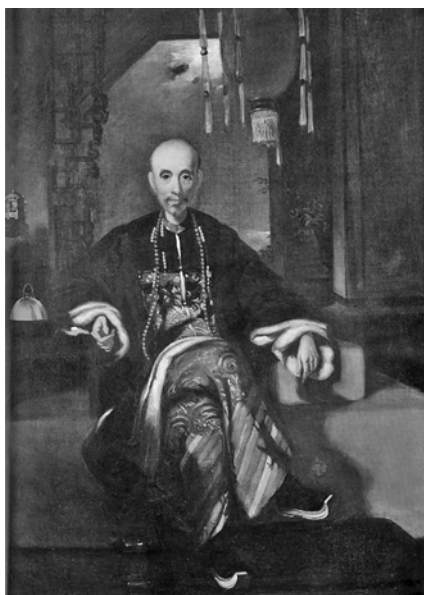
³⁴ SKŘIVAN, A. ml., c. d., s. 242.

³⁵ MORSE, Hosea Ballou, *The International Relations of the Chinese Empire: The Period of Conflict, 1834–1860*, Shanghai 1910, s. 85.

³⁶ Obchodníci z kohongu měli hodnost mandarinů deváté třídy, náležel jim zdvořilostní přídomek „qua“, proto narazíme na označení Mowqua, Puankequa aj.

³⁷ LOVELL, J., c. d., s. 51. Autorka má zjevně na mysli Nathana Mayera Rothschilda (1777–1836). Informaci je třeba brát s rezervou, neboť jiné zdroje prezentují jako nejbohatšího člověka světa právě tohoto britského bankéře. Niall Ferguson uvádí, že když zemřel, jeho majetek měl hodnotu 0,62 % národního důchodu Británie. FERGUSON, Niall, *The Ascent of Money: A Financial History of the World*. New York: Penguin Books 2008, s. 88.

³⁸ BEECHING, s. 72.

*Howqua – Wu Ping-tien
(George Chinnery, 1830)*

Nathan Rothschild

investoval do výstavby amerických železnic.³⁹ Obchodníci z kohongu byli čas od času nuceni poskytovat finanční podporu státu, například

na potlačení povstání Bílého lotosu přispěli 600 000 taely, opakovaně více méně nuceně přispívali i na financování různých aktivit státu nebo provinčních úřadů.⁴⁰

Vlastní obchod s cizinci byl realizován mimo Kanton, ve třinácti faktoriích, z nichž některé byly pojmenovány podle států, jejichž výsadní společnosti obchodovaly s Čínou.⁴¹ Budovy faktorii byly postaveny těsně vedle sebe v prostoru mezi hradbami města a Perlovou řekou, od níž byly vzdáleny jen 100 metrů. Cizí obchodníci byli vystaveni mnoha omezením – veškerý styk s Čínou mohli realizovat jen prostřednictvím členů kohongu, sice byli pod oficiální ochranou čínských úřadů, ale nesměli vstoupit za hradby Kantonu ani do jeho zázemí na venkově, jejich ženy

³⁹ HANES III, W. T., SANELLO, F., c. d., s. 42.

⁴⁰ HSŮ, I. C. Y., *The Rise...*, s. 190–191.

⁴¹ Šlo o faktorii dánskou, španělskou, francouzskou, americkou, císařskou (rakouskou), švédskou, britskou, nizozemskou a řeckou. FAY, P. W., c. d., s. 20.

vůbec nesměly být ve faktoriích, po prodeji a nákupu zboží museli lodí cizinců okamžitě odplout buď domů, nebo alespoň do Macaa. Ve faktoriích mohli setrvávat jen během obchodní sezóny,⁴² od února do října sídlili v portugalském Macau. Nesměly sem připlout cizí válečné lodí. Cizincům byla zakázána plavba na člunech po Perlové řece, mohli mít osobní zbraně, ale zakázán byl dovoz pušek a děl.

Evropské faktorie na břehu Perlové řeky v Kantonu (William Daniell, cca 1805)

Navzdory těmto překážkám mezi cizími a čínskými obchodníky panovala velká vzájemná důvěra, kupující prakticky nikdy neuzavíral s prodávajícím smlouvu, vzájemné slovo mezi cizincem a jeho čínským zprostředkovatelem, tzv. kompradorem, mělo velkou váhu a „nikde ve světě, podle výpovědí obchodníků, nemohlo být zboží koupeno a prodáno snadněji a tak dobře jako v Kantonu“.⁴³ Vynikající pověst získala britská Východoindická společnost. Důsledně respektovala čínské zákony a dodávala jen zboží zaručené kvality. Jestliže bylo opatřeno její značkou, přijímali je Číňané bez nejmenších pochybností.⁴⁴

⁴² Obchodní sezóna začala před koncem jihozápadního monzunu a končila s počátkem severovýchodního monzunu v zimě, trvala 3–4 měsíce, od října do ledna.

⁴³ FAY, P. W., c. d., s. 36.

⁴⁴ GELBER, H. G., c. d., s. 33.

Stále závažnější problém představovalo zadlužení čínských obchodníků z kohongu,⁴⁵ neboť neměli dostatek finančních prostředků na větší obchody, třebaže v tomto ohledu platily přísné zákazy. Od sedmdesátých let 18. století mnoho čínských firem zkrachovalo, neměly dost peněz na úplatky mandarínům a současně nebyly schopny platit úroky až 20 % ročně.⁴⁶ Ve třicátých letech 19. století jejich roční dluhy u britských obchodníků dosahovaly obvykle kolem 3 milionů dolarů.⁴⁷

Britská Východoindická společnost dlouhou dobu důsledně chránila svůj monopol na obchod s Čínou. Její „čínské“ klipery, nasazované na trase mezi Británií a Kantonem, byly nádhernými loděmi, které měly výtlak až 1000 tun, často byly vyzbrojeny až 74 děl jako válečné řadové lodi.⁴⁸ Každoročně v zimě nebo na počátku jara vyplouvaly z Londýna, některé se zastavily v Indii, aby dorazily do Jihočínského moře ještě před

⁴⁵ K zadlužení obchodníků kohongu blíže viz GREENBERG, M., c. d., s. 64–68. Již v roce 1782 dlužili obchodníci z kohongu britským firmám 3 808 075 dolarů, MORSE, H. B., c. d., s. 68.

⁴⁶ Tamtéž, s. 55.

⁴⁷ MORSE, H. B., c. d., s. 85. Základní jednotkou pro platby v Kantonu byl stříbrný španělský dolar (zvlášť populární byl dolar ražený za Karla IV. Španělského, jenž vládl v letech 1788–1808), který měli Číňané v největší oblibě. Jeho směnná hodnota před opiovou válkou již přesáhla 6 šilinků (1,38 amerického dolaru). CHANG, H., c. d., s. 1. Když tyto mince nebyly k dispozici, probíhaly platby v amerických či později v mexických dolarech nebo ve stříbrných mincích jihoamerických států. Číňané byli značně opatrní a nedůvěřiví, někdy odmítali přijmout mince, které měly jinou podobu nebo na nichž byla vyobrazena jiná osoba, než byli zvyklí. Stříbrné mince byly znovu a znovu zkoušeny a cejchovány, takže se mnohdy nakonec rozpadaly a stalo se z nich zlomkové stříbro na váhu. GREENBERG, M., c. d., s. VII; FAY, P. W., c. d., s. 36. Také se objevuje stříbrný tael, stará čínská peněžní jednotka, odvozená od váhového množství stříbra (zhruba 38 gramů). V Číně existovalo více taelů, nejobvyklejší byly kupingský (37,5 g), chajkuanský (37,8 g), kantonský (37,5 g) a šanghajský tael (33,9 g). Čínská měna byla založena na stříbrném základě až do konce monarchie.

⁴⁸ Řadová loď (ship of the line) byla kategorií velkých válečných lodí, které se stavěly od 17. do poloviny 19. století, kdy je začala nahrazovat plavidla postavená z oceli a poháněná parou. Název je odvozen od toho, že tyto lodi byly používány pro taktiku boje „v řadě“ (linii), kdy se nepřátelská loďstva zformovala do „řad“ proti sobě tak, aby mohla maximálně využít děl svých lodí. Velká Británie měla čtyři třídy řadových lodí – I. 100–120, II. 84–98, III. 72–80 a IV. 50 děl.

začátkem jihozápadních větrů v létě. Přivázely cín, měď a olovo z Anglie, bavlněné látky z Lancashiru, surovou bavlnu z Bombaje či stříbrné mince na platby čínským partnerům. Stavbu prvního opiového kliperu zadal Williamu Cliftonovi v roce 1829 generální guvernér Indie lord William Bentinck, zlákan příslibem, že tato loď bude schopna podniknout ročně více plaveb do Číny s opiem místo obvyklé jediné.⁴⁹ Zcela problematickou komoditou byly vlněné látky, které musely na základě britského zákona tvořit součást nákladu, ale v Číně o ně byl prakticky minimální zájem. Po zastávce v Macau kapitáni kliperů zaplatili v Chu-menu (Bogue) různé poplatky a odpluli do Chuang-pchu (Whampoa), odkud pokračovali do Kantonu. Zde byl naložen především čaj, který byl pro Brity zdaleka nejvýznamnějším vývozním artiklem, kromě toho porcelán, hedvábné látky či kořen rebarbory, z dalšího zboží pak například lakované skřínky, barviva aj. Zpáteční plavba trvala nejméně 6 měsíců, takže jedna loď putovala na trase do Číny a zpět minimálně rok. Obchodní aktivity britské Východoindické společnosti vykazovaly trvalý růst. Jestliže v roce 1761 společnost vyvezla z Kantonu čaj v hodnotě 831 000 liber, pak v roce 1800 šlo již o 3,6 milionů liber.⁵⁰ Britští i ostatní zájemci investovali do kantonského obchodu stále větší finanční prostředky, do jihočínského přístavu připlouvalo více lodí – od června 1836 do června 1837 to bylo 213 plavidel, vcelku je možné souhlasit s názorem, že kantonský obchod se stal důležitou součástí světového obchodu.

„Zisky cizích obchodníků závisely na šíři a povaze obchodu, hlavně však na výši dovozních cel. Prakticky po celou dlouhou vládu císaře Čchien-lunga, především však v době, kdy kantonský obchod ovládala britská Východoindická společnost, uplatňovala Čína oficiálně obchodní politiku, která podporovala import do země a omezovala export. Tento přístup byl cizincům srozumitelný a celkem jim vyhovoval. Problém spočíval v tom, že systém v praxi prováděli činitelé a úředníci místní správy jižních provincií, kteří sledovali své vlastní cíle, což záležitost

⁴⁹ BEECHING, J., c. d., s. 38.

⁵⁰ FAIRBANK, John King, *Trade and Diplomacy on the China Coast: The Opening of the Treaty Ports, 1842–1854*. Stanford (Calif.): Stanford University Press 1969, s. 59.